

INTERVJU SA LIDIJOM MIRDITOM TUPECI

Priština | Datum: 22. novembar 2018.

Trajanje: 86 minuta

Prisutni:

1. Lidija Mirdita Tupeci (sagovornica)
2. Kaljtrina Krasnići (vodila intervju)
3. Donjeta Beriša (kamera)
4. Besarta Breznica (kamera)

Simboli u transkripciji, neverbalna komunikacija:

() – emocionalna komunikacija

{ } – sagovornik objašnjava nešto gestovima.

Druga pravila transkripcije:

[] - dodatak tekstu kako bi se pomoglo razumevanje

Fusnote su dodaci koji pružaju informacije o mestima, imenima ili izrazima.

Prvi Deo

Lidija Mirdita Tupeci: Ja sam Lidija Tupeci, moje devojčko prezime je Mirdita. Rođena sam 19.06.1956. Rođena sam u Nišu, sada Republika Srbija.

Kaljtrina Krasnići: Možete li nam reći nešto više o vašem detinjstvu?

Lidija Mirdita Tupeci: Da.

Kaljtrina Krasnići: Kakvo ste detinjstvo imali? Kakvo ste bili dete vašim roditeljima?

Lidija Mirdita Tupeci: Imala sam divan život, imala sam život... kako se kaže... život koji ljudi žele da imaju. Bila sam dete rođeno u Nišu jer su mama i tata radili u lečilištu za pluća u Sokobanji, Ozren je naziv ustanove. Bio je to drugi sanatorijum u Jugoslaviji. Jedan je bio u Sloveniji, a ovaj ovde, u Sokobanji. Moja mama je radila tamo, bila je medicinska sestra, a moj tata je bio snabdevač za bolnicu. Njegov posao je bio snabdevanje, snabdevanje bolnice, na primer, snabdevanje za razne potrebe... jer je bilo mnogo pacijenata sa TBC i hrana je morala da bude jaka i sveža.

Moj tata je išao u školu u Zrenjaninu u Vojvodini jer na Kosovu nije postojala srednja poljoprivredna škola. Tamo se bavio sportom i prehladio se, a imao je doktora u Zrenjaninu koji je voleo mog oca pa mu je rekao, "Znam odakle si..." i da su ljudi tada bili siromašni, malo je ljudi to imalo. Dobro. I rekao je mom ocu, "Šaljem te kod doktora kojeg poznajem, a i hrana je tamo dobra," što znači da ga vodi tamo da ga izleči, iako nije imao TBC već je bio prehladen. A onda je došao.

Moj otac je došao kao pacijent dok je mama već radila tamo. Sada, kada je došlo vreme posete, ostali pacijenti su dobijali posetioce, ali niko nije došao da poseti mog oca. Njegova porodica je bila u Peći. Kada je moja mama ušla u očevu sobu, on je plakao. Moj otac je plakao. A moja mama ga je pitala, "Zašto plačete?" Rekao joj je, "Niko nije došao da me poseti." Nije imao nikoga, nikoga. Njegova kuća je bila daleko i njegova porodica nije mogla da dođe, ustanova nije bila blizu. Tada nije bilo autobusa, nije bilo puteva, ništa.

A moja majka je otišla... jer je sanatorijum udaljen tri kilometra na planinskoj strani Sokobanje. Moja mama je prošetala centrom, kupila jabuke i neke druge stvari koje su joj trebale i donela ih mom ocu. I tada je ljubav počela. Onda su ostali tamo... ali pre nego što me je rodila '53, mama je došla u Peć. Kada su došli u Peć, dala je otkaz u sanatorijumu. Moj tata je bio veoma blizak sa svojom porodicom i smatrao je da je kao najstarije dete njegova odgovornost da pazi na drugu decu. I vratili su se.

Ali kada su se vratili, moji mama i tata nisu bili zaposleni. Moja mama je radila u... kako da kažem... to je kao u stolariji... ali je nosila i daske. Nije bilo drugih poslova ali je morala da preživi. Uveče se bavila ručnim radom. Moj otac je prodavao rukotvorine koje je moja mama pravila. Ali imali su sreće jer je direktor bolnice u Sokobanji došao u Peć... imao je posla sa plućnom bolnicom koja je nekada bila u Peći, a zapravo i dalje postoji, i pitao ih je, "Da li jedna Hrvatica radi ovde?" Jer moja mama je Hrvatica. I bili su iznenađeni, rekli su, "U našem kadru nema Hrvaticе."

Pacijent koji je bio tamo mu je rekao, "Moj komšija je doveo jednu ženu kući, mislim da je Hrvatica, ali nisam siguran." Direktor mu je rekao, "Možeš li me odvesti tamo?" Njihova kuća bila je blizu bolnice. Rekao mu je, "Da." Kada je direktor ušao u njihovo dvorište dok je moja mama bila tamo, mama mi je rekla, "Kada sam ga videla skoro sam se onesvestila." Kada je video moju mamu rekao je, "Ti..." moja mama se zvala Dragica, rekao je, "Dragice, gde si? Zašto nisi u bolnici? Ne mogu da te nađem." Ona je odgovorila, "Ja ne radim u bolnici," rekao joj je, "Gde radiš?" Ona je odgovorila, "Nosim daske." On joj je rekao, "Ne, ne. Molim te, spremi se i pođi sa mnom."

Odveo je moju mamu u bolnicu i rekao direktoru bolnice, "Garantujem za ovu ženu i želim da sutra počne da radi." I tako je moja mama počela da radi tamo. I moj otac je imao sreće. Bio je jedan inženjer, mislim da je bio agronom i video je mog oca i pitao ga, "Radiš li?" Rekao mu je, "Ne." Zatim je rekao, "Dobro, dođi sutra. Videću..." rekao je, "Ako mogu da ti nađem posao." Tada je bila takozvana Agro-Mileracija, tako se zvala, nije bila Stanica za zaštitu bilja, jer se on tamo posle registrovao. I tako je moj tata počeo da radi. Tako su radili.

Kaljtrina Krasnići: Čime se bavio tamo?

Lidija Mirdita Tupeci: Moj tata je bio... moj tata je bio komercijalni direktor. Imali su poljoprivredne apoteke i njegov posao je bio da ih snabdeva. Moj otac je proveo više vremena u putu nego kod kuće. Na primer, odlazio je na put ponedeljkom a vraćao bi se petkom.

Kaljtrina Krasnići: Gde je putovao?

Lidija Mirdita Tupeci: Putovao je po bivšoj Jugoslaviji, na primer, jer je radio na primer sa... tada su bile neke firme i ne znam ih sve, bio je Hrom Zagreb, jer su imali i pesticide, imali su veterinarsku u poljoprivredne apoteke, imali su cveće, bio je *Agrokop*, bio je *Agrikap* koji je bio iz Zagreba, *Agrokop* je bio iz Novog Sada, pa... sve što je trebalo... džakovi za paprike za seljake i tako nešto. Uglavnom sve

što ima poljoprivredna apoteka. Sad kad pogledam poljoprivredne apoteke, jako su siromašne, nisu kao nekad. Jer ja... moj otac, na primer, imali smo u našoj apoteci svo cveće koje biste želeli da kupite. Imali smo i lepe saksije od keramike, ne kao ove plastične koje su sada, sad je više plastike. Takve stvari.

Počeli su da rade i direktor je rekao mojoj majci, "Ako ne možeš da se prilagodiš ovde, posao te čeka." I moja majka je otišla, vratila se tamo. Rođena sam '56. godine u Nišu. Živela sam tamo oko tri godine, nije bilo nikoga... bilo je jako teško naći nekoga ko bi se brinuo o deci. Tamo su im finansijski uslovi bili odlični. Bile su dve zgrade u kojima su živeli lekari i sestre, tako da je bolničko osoblje, bolnica bila blizu i... kako da kažem, pacijenti koji nisu bili mnogo bolesni imali su pravo da izlaze u šetnju, ali to je isto bilo ograničeno. Na primer, do mesta gde su mogli da hodaju.

Pa se majka mučila sa mnom, nije imao ko da brine o meni. Onda je imala noćnu smenu, život im je bio dobar. Mamin stan je bio sto kvadrata sa grejanjem, imali su... sva pravila, ništa im nije falilo. Onda su imali kuhinju koja... kuhinja je bila samo za doktore, za osoblje, a bila je još jedna za pacijente. Majka mi je pričala, na primer, da su pacijenti imali... bilo je pacijenata koji su bili u veoma lošem stanju, bilo je pacijenata koji su izvadili pet-šest rebara, zatim pacijenata koji su imali posećene rane. Moja majka kaže, "Morali smo da zbrinemo ranu da se ne otvori kada kašlju," jer je u to vreme bilo prilično...

Pa onda je to uglavnom bila tuberkuloza, ali to su ipak pluća. Ne možete doći do pluća bez uklanjanja pluća da vidite šta nije u redu i tako dalje. Kada sam bila mala majka mi je rekla, "Svi doktori su se plašili da puste decu..." Da šetam po bolnici jer tuberkuloza nije baš... mama je rekla, "Nisam te sprečila, ti si išla gore-dole po bolnici." Rekla je, "Nijedan pacijent ti ne bi prišao jer su znali šta imaju," znate, posebno ne detetu. Pa sam ovako živela neko vreme... Tada sam bila mala.

Kada su moje tetke došle iz Hrvatske, kada su videle moju majku da se muči sa mnom, rekle su, "Uzećemo Lidu i odvesti je kod dede." Dakle, mom dedi jer sam imala dve tetke koje nisu bile udate pa sam tamo odrasla. A kad je došlo vreme da idem u školu, da se upišem, jer sam krenula u školu sa šest godina. Tada je bilo teško krenuti u školu sa šest godina, pa sam se upisala '62, direktor nije hteo da me primi, rekao je, "Plus..," rekao je, "ona je mala..." Ja sam bila i sitna. Onda ga je moj otac molio, "Mi ne živimo ovde, ona živi sa svojom bakom." I tako sam se upisala.

Kao dete, kaže moja majka, kada sam bila beba, bila sam veoma tiha, ali kada sam krenula u školu... ili možda kada sam otišla tamo, nova sredina u Hrvatskoj, ili možda zato što moji roditelji nisu bili tamo bila sam razmažena. Naravno, svi su se brinuli o meni, tako da se osećaš kao da možeš sve. Bila sam vrlo živahna, vrlo živahna. Recimo, moja učiteljica me je zvala, kako su mi rekli, *virtirepić* [govori na srpskom] zato što... Bila sam mala, kad sam krenula u prvi razred... na primer, zaboravila bih olovku ili jaknu ona bi došla za mnom. Imala sam učiteljicu koja je zaista brinula o meni, imala je nećaku koja je živela u Beogradu, dok je ćerka moje učiteljice nestala tokom Drugog svetskog rata, nisu znali gde je.

Dakle, ona se brinula o njoj. Ali, onda je otišla na fakultet i verovatno, pošto joj je nedostajala nećaka, pazila je na mene, mnogo je pazila na mene. Zaboravila bih jaknu, ona bi došla za mnom, ili recimo da radimo nešto na času... Tada smo imali slet,¹ organizovali smo slet, pravili smo neke krune sa cvećem od *krep papira* [govori na srpskom], pravili smo cveće ovako {pokazuje rukama}. Nije smela ništa da uradi kad ja nisam bila tu i preduzela... neke aktivnosti i tako dalje.

Ali, onda kada sam završila treći razred, moji roditelji su rekli, "Ne, mi ćemo je uzeti jer..." kada su došli, ja sam bila mala, kada su došli na raspust, pitala sam baku, "Ko su oni?" Viđatii roditelje samo jednom godišnje, odrastati sam sa dedom i babom, tetkom, imala sam i ujaka, i celu porodicu. Tada je moj otac rekao, "Imati dete, a ne znati..." na primer, "Odvešćemo je." Pa su me odveli. Dovedi su me u Peć, a ja sam išla na srpski, nisam mogla... Došla sam iz Hrvatske u Peć u trećem razredu i krenula sam u školu na srpskom. Bilo je dobro, moj učitelj je bio dobar. Bila sam u "Ivo Llolla Ribar," ne znam kako se to sada zove, možda "Bedri Pejani," ne "Bedri Pejani" je gimnazija, ne znam, ovako.

Dobro, moj život je bio dobar. Bila sam tip osobe, a roditelji me nikada ni u čemu nisu ograničavali. Na primer, ako bih želela da idem negde, dozvolili bi mi. Ali ja sam bila tip osobe koja to nije iskoristila. Znate kako dete... moj otac mi je uvek govorio, "Lida, ti si dete, znaš da budeš sebična," rekao je, "Kad nešto pojedesh i vidiš da te neko gleda, kupi mu hranu, oni koji su siromašniji." I tako dalje. Dobro, život je bio dobar, život je bio veoma dobar.

Kaljtrina Krasnići: Kada ste naučili albanski?

Lidija Mirdita Tupeci: Malo sam pričala albanski, ali smo kod kuće pričali i srpski, tako je bilo. Kada smo sa majkom došli u Peć, jer je moj otac govorio albanski. Mojoj majci je bilo teško, ona... kada je počela da radi bilo je puno Crnogoraca, medicinskih sestara i tako dalje pa je na to navikla. Kada sam se udala, kada sam se udala, počela sam da pričam na albanskom. Zašto? Pošto sam imala prijatelje, niko nije hteo da priča sa mnom na srpskom, pričali su albanski i tako sam naučila. Ali sam naučila i neke stvari pogrešno.

Kada sam počela da radim, na primer, nisam znala... znala sam osnove, ali nisam znala mnogo, nisam mogla da razgovaram sa nekim ko... nisam mogla. Imala sam tamo neke smešne kolege na poslu, pričali su stvari poput... pa sam naučila da tako govorim. Onda bih na isti način razgovarala sa svojim direktorom, nisam znala. Ali, tada sam se izvinilao svom direktoru, znala sam šta sam pogrešio. Ali on bi rekao, "Nema problema, Lida, ovako se uči jezik." Jer to nije bila moja krivica, to su bili drugi ljudi. Dakle, ovako sam naučila.

¹ Slet je bila godišnja sportska manifestacija u kojoj su učestvovali istaknuti sportisti, đaci, studenti, radnici i vojnici. Svake godine, 25. maja, u raznim gradovima Jugoslavije održavao se slet povodom Dana mladosti i rođendana tadašnjeg vođe Josipa Broza Tita.

Kaljtrina Krasnići: Recite mi nešto o životu u Peći kad ste se vratili i kako je bilo? Da li se razlikovala sredina između Peći i Hrvatske...

Lidija Mirdita Tupeci: Puno, kada sam ja došla...

Kaljtrina Krasnići: Objasnite to...

Lidija Mirdita Tupeci: Na primer, kada sam došla u školu, nisam ništa učila godinu dana jer su oni bili napredniji. Ono što sam naučila u Hrvatskoj, kada sam došla ovde, oni još uvek nisu bili stigli do te oblasti i tako dalje. Život je bio dobar, moj život je bio dobar...

Kaljtrina Krasnići: Kakav je bio grad?

Lidija Mirdita Tupeci: Bio je to veoma lep grad, nije bilo drugog grada poput Peći. Bilo je lepo i stvar je bila u tome da grad... Peć tada nije bio veliki. Svi smo se poznavali, svako veče smo izlazili u šetnju. Izašli smo u korzo. Na primer, naše generacije nisu imale kafane, kafane su otvarane kasnije. Gde smo izlazili? Mladi su išli u hotel Metohi, bila je živa muzika, išli smo tamo, nismo imali kuda, i šetali po korzu.

Izlazili smo na korzo sa roditeljima, izlazili smo skoro svako veče, a moj otac je imao prijatelja, imao je krojačku radnju u centru, hodali bismo okolo i išli tamo i onda bismo išli... život je bio... Ne znam, sad kad odem u Peć, centar je ostao isti, znate zgrade koje su bile stare i tako dalje, ali ostali delovi su degradirali, Peć je degradirao. Nije kao što je bilo.

Kaljtrina Krasnići: Objasnite kakvo je bilo naselje u kojem ste živeli?

Lidija Mirdita Tupeci: Živeli smo... moj deda je živio ispred bolnice, dakle tamo gore. Naša kuća je bila... prvo smo živeli u privatnom stanu, kako da kažem, deo iza MUP-a. Tamo smo živeli oko dve ili tri godine, onda smo kupili kuću malo dalje, u Vitomerici, ali bila je dobra. Moj otac ju je voleo jer je bašta bila velika i sadili smo puno ruža, borova i tako dalje. Morala sam da putujem, išla sam da šetam i tako dalje. Putovala sam sa svojim ocem...

Kaljtrina Krasnići: Da li ste bili blizu crkve ili...

Lidija Mirdita Tupeci: Ne, moj deda je bio. Ja sam išla na simpozijume sa mojim ocem, ti simpozijumi su bili na Bledu, Borelu, Opatiji, bili smo u Kubarima, Dubrovniku, Oheru i tako dalje, dakle, putovali smo. Ali moja otac je imao mogućnost da ode da radi u Sloveniji jer je njegov prijatelj koji je bio predstavnik za Italiju za, za poljoprivredne mašine i tako dalje.

I rekli su da će pronaći posao za moju majku i da će nam obezbediti smeštaj, ali moj otac nije želeo da ide, nije želeo da ide. Moj otac je voleo Kosovo. Uvek je govorio, “Hteli smo da kupimo kuću u Opatiji.” Jer su tada kuće bile jeftine, kada smo rekli, “Hajde da kupimo kuću pored mora.” Rekao je, “Ne, samo na Kosovu. Život je na Kosovu, nigde drugde.”

Kaljtrina Krasnići: Kako se zvao?

Lidija Mirdita Tupeci: Nue. Možda je pogrešio ali tako je tada bilo.

Kaljtrina Krasnići: Posle osnovne škole ste išli...

Lidija Mirdita Tupeci: U gimnaziju.

Kaljtrina Krasnići: Koju? Možete li nam reći nešto o gimnazijskom životu?

Lidija Mirdita Tupeci: Da, išla sam u gimnaziju u Peći. Živelo se lepo, imala sam puno prijatelja, izlazili smo, družili se. Život u gimnaziji, dobar život kako se kaže... Imali smo jako dobre drugare, nismo bili baš tihi, na primer, jednom kada smo bili na času nismo hteli da ostanemo i za sedmi čas, hteli smo nekako da pokvarimo sijalicu... Uzela sam, imala sam par salonki, sećam se kao da je danas bilo, uzela sam da upalim sijalicu, ali je došao profesor i odveo me kod direktora.

Kada sam otišla kod direktora, nisam znala da je on očev prijatelj i tražio je da moji roditelji dođu u školu. Ni on nije znao ko sam ja. I rekla sam ocu, “Direktor škole hoće da te vidi.” Naravno da sam mislila da je nešto u vezi sa vinogradima ili tako nešto, on je rekao, “U redu.” Kada je otišao tamo, direktor mu je sve ispričao. Kada je došao kući rekao je, “Šta si uradila, Lida?” Bio sam najbolji učenik u razredu,” rekao je, “Zašto si to uradila? Sve... toliko dečaka u tvom odeljenju i ti si slomila sijalicu?” Rekao sam, “Nije važno da li su dečaci ili ko god, desilo se i to je to.” Znao sam da je tada bilo, tačno bi rekli šta ste uradili. Bilo je dobro.

Kaljtrina Krasnići: Ko vam je od roditelja bio bliži?

Lidija Mirdita Tupeci: Bila sam bliža tati, ali moj otac je umro mlad, imao je saobraćajnu nesreću. Moj otac je bio kao moj prijatelj. Razumeo me je. Moja majka je bila malo stroža, kakve su majke, stalno je brinula. Na primer, kada smo otišli u hotel i bila je živa muzika, tu bismo ostali do ponoći. Sačekala bi me i rekla, “U ovom trenutku, loše je da se dečaci vraćaju ovako kasno, a kamoli ti.” Imali smo komšije, decu mog komšije, moja komšinica je rekla, “Ali...” rekla je, “I tvoji, vide te na ulici u ponoć.” I tako dalje.

Tada sam rekla svom ocu, “Zašto si ih pustio da dođu?” “Nisam znao da si izašla.” I tako dalje. Moj otac je bio više... moj otac je voleo život, bio je... imao je mnogo prijatelja širom bivše Jugoslavije, dolazili

su u posetu kod nas u Peć. Moja majka je bila veoma dobra žena, veoma čista žena. Ali, trebalo joj je sve da bude na svom mestu, takva je bila.

Kaljtrina Krasnići: A kako je... Kada je vaš otac umro?

Lidija Mirdita Tupeci: Moj otac je umro '85. Udala sam se '82. Umro je... išli su na 40. godišnjicu prve zadruge u Becu. Otišli su u nedelju, bio je 20. oktobar. Otišli su da odu tamo, verovatno su slavili dan kada su izašli... ali ljudi imaju intuiciju kada će umreti. Kada se probudio tog jutra... nikad nije pio kafu, tog jutra je pio kafu.

Onda kada je izašao... jer je naša kuća bila dublje u naselju, kada je došao do vrata, vratio se i rekao, jer je kupio cveće, zvončice i rekao je, "Lida, ne diraj ih, uradićemo to zajedno kada se vratim." Vratio se još jednom i rekao, "Vidi, ispeći mi hleb." Rekla sam, "U redu, hoću." Tog jutra je rekao mojoj majci, "Moramo da idemo da se pobrinemo za svoje grobove jer naša ćerka to možda neće moći." Rekla sam, "Hajde, tata, ima vremena za to." "Ne," rekao je. "Bolje da to uradim dok mogu."

Otišao je i posle sat i po-dva moj ujak je došao na vrata, "Nećemo unutra." Mislila sam da mi je deda umro jer je bio star. Rekla sam mu, "Zašto ti? Zašto ne uđeš unutra?" Rekao je, "Lida, ti ne znaš šta se desilo..." Rekla sam, "Ne." Rekao je, "Nue je umro." Dakle, moj otac. Nisam mogla to da obradim, rekla sam, "Ko je umro?" Rekao je, "Nue je umro." "Ne..." Rekla sam, "On će sada ići na TV," rekla sam, "Trebalo je da dobije paket." Rekao je, "Ne, on i generalni direktor koji je vozio su umrli."

Otišala sam tamo sa odećom koju sam nosila kod kuće, otišla sam tamo gde se desila nesreća, ali oca nisam videla i mislila sam da se nisu sreli, da je sam vozio. Onda sam tamo u polju videla njegov šešir i znala sam da je umro. Pitala sam se i neko je rekao, "Odveli su ga u bolnicu." Moj otac je bio živ dok nisu otišli u bolnicu, ali kada su... Mislim da je kada su mu dali kiseonik onda je umro jer je imao unutrašnje krvarenje. Imao je 56 godina, a ja... Tek sam počela da radim i nisam mogla da radim. Rekla sam svom direktoru, "Ne mogu da radim." Bila sam veoma bliska sa njim, kako da kažem... kada bih videla ljude koji su ličili na mog oca, pomislila bih u sebi, "Je li to on?" Ali s vremenom se pomirite s tim, ne možete ništa učiniti.

Drugi Deo

Lidija Mirdita Tupeci: Sad je moja majka ostala sama, nije mogla da se navikne. Znate kako je to? Onda, moj otac je brinuo o finansijama, moja majka nije znala te stvari. Moja majka, na primer, nije znala da li treba da kupimo drva, ili kada da ih kupimo... te stvari nisu bile njena odgovornost. Ali uspela je da se izbori. Bila je veoma jaka žena, jako... zanimljiva. Ja sam bila... rekla sam, kada je moj otac umro, ja nisam. Nisam mogla da dođem sebi tri ili četiri meseca. Nisam to mogla da prihvatim.

Kaljtrina Krasnići: Da li je onda živela negde drugde?

Lidija Mirdita Tupeci: Moja majka je živela u Peći, ali nakon rata... Nakon rata, ja sam ostala ovde jer je moj muž bio jako bolestan tako da nisam mogla da odem. Nakon rata, nisam razgovarala sa majkom tri meseca. Nakon rata sam dovela svoju majku da živi ovde sa mnom. Moja majka je živela do 2016. Umrla je 15. februara, 92 godine.

Kaljtrina Krasnići: Kako ste vi došli u Prištinu?

Lidija Mirdita Tupeci: Ja? (smeje se) Ja nikada nisam volela Prištinu. Da mi je neko rekao da ću se udati u Prištini, rekla bih, "Nema šanse." Znao, kada se naviknete... Peć je za mene bio lep grad jer sam bila dete. Bilo mi je jako dobro jer sam upoznala ljude, znate, kad imaš prijatelje sa kojima se viđaš svaki dan i bliski ste jedni sa drugima... Zato što se izgubiš u Prištini. Kad sam došla... ali srećom moj muž je imao puno prijatelja.

Došla sam kod tetke, ona je živela u Čaglavici i jednom sam bila tamo, pre nego što se ona porodila. Došla sam i njen svekar je rekao, "Odvešću te na večeru u Grand." Tada je Grand bio... pa smo otišli tamo. Sada je svekar moje tetke počeo da priča sa osobom za šankom, pozdravili su se. I čula sam ga kako kaže, "Vidi..." rekao je, "Dole smo, dođi ako želiš." Sišao je dole posle sat vremena. Sada nisam znala ko je on, ni on nije znao ko sam ja. Moja tetka je rekla, "Ovo je ćerka mog brata." I tako dalje.

Onda sam se vratila u Peć. Nakon nekog vremena zazvonio mi je telefon, pozvao me je. Počeli smo, došao je u Peć i tako dalje. Rekla sam ocu, "Upoznala sam momka." Svekar moje tetke je rekao mom ocu... Imao je sina koji nije bio oženjen, "Znaš da imam sina..." Rekao je, "Koji nije oženjen, ali danas nisam tu zbog svog sina." Rekao je, "Došao sam da ti ispričam nešto o momku kojeg Lida poznaje. Mogu da garantujem za njega..." Zato što je poznavao mog muža. I tako dalje, moj otac je rekao, "U redu, može da dođe i razgovara sa mnom." Dodela sam ga ovde. Razgovarali smo. Pitala sam oca, "Šta ti misliš?" Rekao je, "Izgleda kao dobar čovek." Ali kako... moj otac nije znao te stvari.

Moj muž je bio umetnik, voleo je život. On... moja majka je mislila da ću naći osobu koja... da ću imati muža koji će se brinuti o našoj deci, porodici i svemu. On nije bio takav. Bio je... odrastao je sa svojom majkom, kada je ona umrla, bio je sasvim sam. E sad, kako bi znao šta treba da radi kod kuće, nije navikao na to. Imao je život, izlazio je svako veče sa prijateljima, radio je u ansamblu, bio je plesač u Šoti,² putovali su po celom svetu. On je takođe bio deo Kologijuma³ i imao je drugačiji život.

² Šota je folklorni plesni ansambl, koji je osnovan 30. septembra 1950. godine kao Narodni ansambl, odlukom Skupštine Autonomne Pokrajine Kosovo, kao i još tri ansambla u bivšoj Jugoslaviji: Lado – Zagreb, Kolo – Beograd i Tanec – Skoplje.

³ Kologijum Cantorum je prvi poluprofesionalni hor. Kao takav, odigrao je važnu ulogu u razvoju kulture horskog pevanja. Hor je osnovan u Prištini 1969. godine, na inicijativu poznatog kompozitora i dirigenta Marka Kačinarija.

Mi smo navikli na drugačiji život, on je imao drugačiji život. Sada kada sam se udala primetila sam. Primetila sam da ništa ne radi i ništa ne pita. Onda sam rekla sebi, Lida, moraš sama da radiš... Ne možeš nekoga naterati da radi nešto u čemu nije dobar, ne možeš da naučiš nekoga ko je star, ne možeš...

Kaljtrina Krasnići: Kako se zvao?

Lidija Mirdita Tupeci: Marsel. Marsel Tupeci, on je bio rođen '45, razlika između nas je bila jedanaest godina. Bio je jako vitalan... bio je najbolji plesač u Šoti u njegovo vreme. Imao je puno zasluga. Još pet članova njegove porodice su radili u Šoti. Tu je bio moj dever i njegova žena i ćerka, moja zaova i moj muž. Petoro članova porodice... to je talenat sa kojim se radate.

Kaljtrina Krasnići: Da li su oni osnovali Šotu?

Lidija Mirdita Tupeci: Ne, ne. Moj dever sa ženom. Tamo su počeli da plešu '47, '48. Mislim da je to bila Šota tada. Mislim da tada... do tada nije... nije bio profesionalni ansambl, onda je tako postalo. Bivša Jugoslavija je imala četiri ansambla, bilo je Lado u Zagrebu, Kolo u Beogradu, Šota na Kosovu i Tanec u Makedoniji. To su bila četiri profesionalna ansambla. Tako da je bilo dobro. Imala sam dobar život sa svojim mužem.

Moj muž je bio tiha osoba, uvek je radio šta sam želela. Na primer, sa njim se nije imalo oko čega svađati, osim ako se ne bi svađali bez razloga, da život sa njim ne bi bio dosadan. Bio je veoma dobar čovek, tih čovek, kako da kažem. Imali smo zaista dobar brak. Većina ljudi me je pitala o deci, mislili su, znate, zavisi. Postoje brakovi koji bivaju uništeni, na primer, kada žena ili muškarac ne mogu da imaju decu. Kada smo otišli u Zagreb, kada smo radili pretrage, kada su nam doktori rekli u kakvim smo uslovima, pomirili smo se sa tim.

Mom mužu je bilo malo problematično, plakao je i slično, verovatno je mislio da ćemo se razdvojiti, ali ne. Rekla sam... kod nas kad se venčamo... jer ja sam katolkinja, venčavamo se i u crkvi. Za nas je veoma teško prekinuti brak, posebno kada se venčate u crkvi. Ako jednom okončate brak, više nemate pravo da idete tamo. Tako je bilo, sad ne znam. Ne možete više da dolazite u crkvu. Ako vam muž ili žena umre, da. Ne možete se ponovo venčati u crkvi ako se razdvojite. Dakle, ovako smo se suočili sa ovim. Dakle, nisam bila opterećena. Znate, kad čovek ima, kako da kažem, kada doneseš odluku... Nisam više razmišljala o ovim stvarima.

Kaljtrina Krasnići: Kada ste došli u Prištinu?

Lidija Mirdita Tupeci: '82.

Kaljtrina Krasnići: Recite nam nešto o atmosferi ovde jer...

Lidija Mirdita Tupeci: Bilo je dobro...

Kaljtrina Krasnići: ...puno stvari se promenilo.

Lidija Mirdita Tupeci: Sad... sada Priština... sada Priština nije kao što je nekad bila, ni moje naselje nije više isto.

Kaljtrina Krasnići: Recite nam detaljnije kakvo je bilo naselje? Kakav je bio grad?

Lidija Mirdita Tupeci: Naselje je bilo, gde mi živimo, na primer, ovo naselje...

Kaljtrina Krasnići: Recite nam gde jer oni ne znaju...

Lidija Mirdita Tupeci: Ulpijana, zove se Lamela U3. Bilo je vrlo tih, naš kraj. Znali smo, ovde je na parkingu bilo samo šest-sedam automobila. Naš život je bio... svi ljudi u komšiluku su se poznavali i posećivali smo se. Sada, sada postoje kafići. U našem kraju ima pet kafića. Ne znam šta je toliko interesantno u ovom kraju... nema ograničenog radnog vremena. Oni rade noću, onda kada izađemo nastaje buka, užasna. Onda su tu bili prijatelji. Kada sam se udala, moj muž je imao puno prijatelja, okupljali smo se po kućama, išli jedni kod drugih.

Nisam navikla na to, na primer, noćni život mi je bio užasan. Oni bi ostajali budni celu noć, ja nisam mogla da ostajem. Čim bude kasno, oči mi se zatvore, treba mi san. Deca bi me ismevala, govorila su, "Teta Lida, stavićemo ti čačkalice u kapke da ih držiš otvorene." Jer nisam navila na to, ali sam se onda prilagodila. Onda bih išla na posao iz tuđih kuća, ljudi se prilagođavaju. Ovako. Izlazili bismo i tako dalje. Vikendom bismo išli u Brezovicu ili Batlavu. Otišli bi tamo sa prijateljima, imali smo neverovatne prijatelje.

Kaljtrina Krasnići: Da li ste išli u pozorište? U bioskop?

Lidija Mirdita Tupeci: Išli smo u pozorište, išli smo u bioskop, Išli smo u Kolegijum gde je bilo... išli smo i družili se tamo dok su oni imali probe. Onda bih išla u ansambl, na primer, išla sam na *Dubrovačke Ljetne Igre*⁴ sa Kolegijumom, išla sam sa svojim mužem jer ansamblu nije bilo dozvoljeno da dovodi članove porodice sa njima. Ali sa Kolegijumom, da, išla sam sa njima.

Kaljtrina Krasnići: Gde je bila sala Kolegijuma?

⁴ Dubrovačke Ljetne igre su letnji festival koji se održava 1950. godine u Dubrovniku, Hrvatska. Održava se svake godine od 10. jula do 25. avgusta. Muzički program je u početku bio zamišljen kao predstavljanje najboljih kompozitora, solista i orkestrara iz zemlje, ali je krajem pedesetih već prerastao u pravu smotru vrhunskih solo umetnika i ansambla iz celog sveta.

Lidija Mirdita Tupeci: Kolegijum je bio ovde iza, znate restoran “Borovi”...

Kaljtrina Krasnići: Još uvek je tamo...

Lidija Mirdita Tupeci: Kolegijum je bio tamo. Ansambl Šota je iza stadiona, i oni su bili ovde ali sada su se proširili...

Kaljtrina Krasnići: Recite mi kakva je bila atmosfera.

Lidija Mirdita Tupeci: Atmosfera je bila dobra. Znali smo da se zabavljamo, na primer, kada počnemo da pevamo ne prestajemo, pesme se nikada ne ponavljaju. Kao što sam rekla, sjajan život. Za mene je bilo čudno kada sam došla ovde jer sam imala drugačiji život. Ali kada sam došla ovde... kada sam razgovarala sa svojim ocem telefonom, rekla sam, “Tata, otišli smo tamo i tamo.” Rekao je, “Kuku, stalno negde ideš.” Znate, rekla sam, “Ovo je život.” Onda sam mu rekla o životu ovde, “Stvarno?” Bili su drugačiji, Peć i Priština. Ali Priština ‘82. nije bila baš... jeste, kako da kažem... ljudi su se poznavali. Na primer, bili smo prijatelji sa Lezom [Ćenoma], Dževatom [Ćenom], nekima... sada su svi otišli, neki su umrli, neki su otišli u Češku... ljudi su se odselili.

Kada su ‘90-ih dobili otkaze, ljudi su otišli, nisu više mogli da ostanu. Ali imali smo zaista dobre prijatelje, prijatelje... zdrava prijateljstva. Naša prijateljstva su bila, na primer, zabavljali smo se, nismo pričali jedno drugom iza leđa ili bilo šta, nismo imali vremena, uvek smo bili negde, uvek u pokretu, uvek na večere, na ručkove. Slavili smo, na primer, slavili bismo Božić i Bajram. Slavili bismo tri-četiri dana...

Kaljtrina Krasnići: Gde ste slavili?

Lidija Mirdita Tupeci: Tada smo išli po kućama, onda ovde u dvorištu crkve, bila je jedna sala u staroj crkvi, nije bila popravljena ali postojala je velika sala koja je za nas bila pogodna tako da... Slavili smo tri dana.

Kaljtrina Krasnići: Kako biste se pripremali za te proslave?

Lidija Mirdita Tupeci: Mi svi... svako bi spremio nešto kod kuće i doneo ovde.

Kaljtrina Krasnići: Da li je bilo muzike?

Lidija Mirdita Tupeci: Muzike, muzike, ne, puštali bi kasete ili tako nešto, ali bilo je važno da se zabavljaju. Ovako, život je bio dobar, život je bio dobar ali kratak. Bila sam u braku sa svojim mužem 22 godine, ali on je bio bolestan osam godina. Imao je demenciju, na kraju... Kupala sam ga, hranila i brijala. Imao je 59 godina kada je umro. Umro je pre 14 godina. Ovako, sada živim ovde. Kažu mi,

“Zašto ne odeš da živiš u Hrvatskoj? Zašto ostaješ ovde?” Sada sam navikla na to. Nisam volela Prištinu, ali sada sam se navikla na Prištinu.

Sad mislim... znate zašto, jer su ljudi tamo sebični. Vidim, moja porodica je tu, kad odem tamo dočekaju me, sve je u redu, ali ne vidim sebe kako živim tamo. Bliže smo, naš mentalitet je... na primer, nema potrebe da se ovde pozivaju ljudi, osim ako vam nešto ne treba. Zovem prijatelje, “Idemo na kafu?” “Idemo.” Ne možete to učiniti tamo. Eto, moraš... na primer, kada je jedna od mojih tetki koja živi u Peći otišla tamo, rekla je, “Lida, mislila sam da je život ovde drugačiji.”

Drugačije je jer se navikneš na mentalitet na Kosovu. Išli ste u posetu komšijama, oni bi vas posećivali, popili biste kafu. U Hrvatskoj nije tako, čak ni sa tvojom sestrom. Ali nemaju... imaju... ne znam. Kad smo išli kod tetke, dočekivali bi nas mališani na ulici, bilo da te poznaju ili ne, tetka je rekla, “Lida, otkud ih sve poznaješ?” Rekla je, “Svi vas pozdravljaju.” Rekla sam, “Ne (smeje se), ovde je ovako. Deca vas pozdravljaju bez obzira da li vas poznaju ili ne.” I tako. Teško je prilagoditi se, još se nije prilagodila. Otišla je 2003, ali...

Kaljtrina Krasnići: Recite mi nešto o poslu kojim ste se bavili u Prištini. Kada ste počeli?

Lidija Mirdita Tupeci: Našla sam posao... prijatelj, kako da kažem, brat od snaje je bio najbolji prijatelj sa mojim direktorom i ja... kada sam došla u Prištinu verovatno je razgovarao sa njim i tražio posao i došao je i rekao mi je, “Lida, spremi se, sutra idemo na posao.” I otišla sam tamo... Bio je to *Artizanati Kosovarja* [Kosovarski zanatlija]. I otišla sam tamo, razgovarala s njim. Direktor je rekao, “Ne mogu da je zaposlim i da je nateram da radi u kancelariji.” Ali imali smo prodavnicu u Grandu, rekao je, “Ona može da radi tamo dva ili tri meseca onda kada ima mesta...”

Merita je morala da ode, uzela je porodiljsko odsustvo, on je rekao, “Onda ću je dovesti ovde.” Evo kako se to desilo. Zatim sam u februaru počela da radim kao sekretarica. Radila sam kao sekretarica do '90, '92. Tada je postojala neka vrsta mešovitog kapitalizma. *Kosovarja* i *Art-Impeks*, ali sa *Art-Impeksom* smo radili još devet godina. Onda smo posle rata ponovo radili kao *Kosovarja*.

Kaljtrina Krasnići: Recite nam kako... jer sve te, prvo te organizacije o kojima ste govorili i prodavnica o kojoj govorite ne postoji. A ono što mi pokušavamo da sačuvamo jesu stvari koje više ne postoje, ali kroz priče ljudi. Tako da, recite nam o vašem prvom poslu u prodavnici u Grandu.

Lidija Mirdita Tupeci: Prodavnica je bila, prodavnica je bila dobro snabdevena. Mislim da su imali... mislim da su imali ugovor sa slovenačkim brendom, In-Trade ili tako nešto. Tamo su zapošljavali ljude, primali smo žene koje su radile kod kuće... ali to je bila kompenzacija. Donosili su nam ogrlice sa dragim kamenjem, bilo je tigorvo oko, žad i tako dalje. To su bili ukrasi, bili su.. imali su i zlato u Majdanpeku, bilo je... prodavnica je bila dobro snabdevena.

Kaljtrina Krasnići: Možete li nam reći još jednom gde je tačno bila?

Lidija Mirdita Tupeci: Ispod, kako da kažem, ispod Granda... znate gde su izgradili spomenik ženama? Iza njega. Mislim da je tamo bila jedan prodavnica, opština ili nešto, tamo više nema cipela, Kornex ili tako nešto. Tu je bila prodavnica, bila je velika, imala je predivnu unutrašnjost. Bilo je dobro. Radila sam tamo oko... nisam dugo radila tamo, malo više od mesec dana pre nego što sam došla ovde. Ostala sam ovde.

Kaljtrina Krasnići: Recite nam kakav ste posao imali? Gde je bila zgrada?

Lidija Mirdita Tupeci: Zgrada je bila tamo, bila je blizu Agencije za zapošljavanje, možete da vidite zgradu u dvorištu. Ali zgrada sada, mislim da su je privatizovali pre dve godine i prodali...

Kaljtrina Krasnići: Koja zaduženja ste imali?

Lidija Mirdita Tupeci: Imala sam, imala sam sve radnike, direktora i zamenika direktora. Zamenik direktora... Prvo je moj direktor bio Nazmi Kajtazi, zatim je došao Lulzim Rama, zamenik direktora je bio isti, on je preminuo. Dakle, ovako, imala sam i komercijalnu odgovornost... imali smo robu iz Albanije, bakar tada, imali smo dobru zaradu od bakra jer su tržišni centri tamo snabdevali robom i...

Kaljtrina Krasnići: Šta ste još imali?

Lidija Mirdita Tupeci: Koliko ja znam, bilo je uglavnom bakra, možda je bilo i keramike, neki keramički radovi. Ali, na primer, kada bi kamion došao sa robom, svi radnici bi izašli i istovarali je da bi bilo brže jer bi drugi dolazili po nju. Nije bilo važno na kojoj poziciji radiš, svi radnici su pomagali. Naš direktor je bio sjajan i tako dalje.

Kaljtrina Krasnići: Gde biste distribuirali robu?

Lidija Mirdita Tupeci: Uzimali su... dolazili bi sa svojim kamionima, ljudi iz tržišnih centara. Ali i oni koji su imali privatne prodavnice...

Kaljtrina Krasnići: Ali niste imali nikakve saradnje, samo ste ih prodavali? Imali ste i druga mesta, tako?

Lidija Mirdita Tupeci: Imali smo, kao što sam rekla, imali smo one sa Slovenijom. Uglavnom smo ih imali sa Slovenijom. Onda smo imali radionicu, ili ne znam, on je imao prodavnice odeće i mi smo šili. Sve nam je donosio. Na primer, doneo bi materijal spreman i mi bismo ga sašili. Bila je nadzornica, mislim da je bila iz Turske, bila je vrlo stroga. Tamošnje žene nisu navikle da tako rade. Obračala je

pažnju na milimetre. Ako šal nije bio ravan, morao je biti ravan ... morao si ga ponoviti. Ali bilo je mnogo dobrih modela. Tako smo šili i tako dalje.

Kaljtrina Krasnići: Kako biste uključivali žene? Gde biste ih nalazili?

Lidija Mirdita Tupeci: Žene su bile krojačice. One koje su išle u krojačku školu, mi smo imali radionicu dole, imali smo industrijske mašine i tako dalje. Zatim je bila sala u kojoj bi krojili ove modele odeće. Zatim je tu bio organizator *Kosovare* jer smo radili sa *Unipromom* iz Novog Pazara. Imali su ugovor sa Italijom. Italija... Italija je od njih dobila ribu kao nadoknadu. Uzimali su vunu. *Uniprom* je pravio tepihe. Sada...

Kaljtrina Krasnići: Kakav je bio dizajn?

Lidija Mirdita Tupeci: Imali su svog dizajnera, mi se nismo bavili tepisima. Ali vuna, pravili su džempere, doneli su nam vunu. Otvorili smo to mesto dole gde su dolazile žene, ko je znao da ih napravi, oni su imali dizajn i oni su pravili džempere. Sada je, na primer, bila i organizatorka, organizatorka. Organizatorka bi, na primer, izmerila koliko je vune utrošeno za džemper i tako dalje. Radili smo veoma dobro. Uzeli smo sve džempere...

Kaljtrina Krasnići: Dakle, džemperu su bili ručni rad?

Lidija Mirdita Tupeci: Da, ručni rad, sve džempere smo slali u Italiju. Koliko ja znam, organizatorka je rekla da je cena tih džemperu bila sto marki za jedan. Ali, kao što sam rekla...

Kaljtrina Krasnići: Kako su žene koje su radile bile plaćene? Platama?

Lidija Mirdita Tupeci: Ne, one, na primer, mislim da su ih plaćali džemperima, mislim da je tako bilo. Nisu bile... nisu imale ugovor sa nama, to je bilo zgodno i za njih jer su to bile žene koje su sedele kod kuće. Na primer, nešto su dobile od toga.

Kaljtrina Krasnići: Da li su to bile žene iz grada ili...

Lidija Mirdita Tupeci: Ne za džempere, to nisu bile koje su prihvatale posao, već radionica, žene su bile odatle. Bilo je oko 17 žena.

Kaljtrina Krasnići: Koliko su imale godina?

Lidija Mirdita Tupeci: Bile su... bile su starije. Bile su krojačice sa iskustvom. Bile su dobre krojačice. Bilo je i mladih žena što je bilo dobro.

Kaljtrina Krasnići: Da li ste vernik?

Lidija Mirdita Tupeci: Ne baš. Kada sam živela sa svojom majkom, nisam bila. Nismo išli, ne znam, retko smo išli u crkvu, ali kada sam se udala, moj muž je bio religiozan. Posebno njegova majka, umrla je godinu dana pre nego što smo se venčali. I tako dalje. Čak i moji prijatelji, pa smo otišli tamo. Ali... za religiju ne znam... možete biti religiozni i verovati u Boga, ali ne morate ići u crkvu, to ne znači...

Neki ljudi idu svaki dan, neki idu jednom, dva ili pet puta u crkvu. To ne znači... kako da kažem, nisam baš, a, a, a... ali ipak verujem u nešto. Mislim da ima nešto. Dešavalo mi se, dešavale su mi se neke stvari da... na primer, kada mi je otac umro, sedam ili osam godina ranije, video sam neke stvari kao što sam video svog mrtvog oca, pa ima nešto. Dobro je verovati u nešto. Plašiš se, kada veruješ sprečavaš sebe da radiš neke stvari, ja tako mislim, ne znam.

Kaljtrina Krasnići: Da li idete u crkvu?

Lidija Mirdita Tupeci: Idem u crkvu, idem nedeljom kad mogu. Idem kad su praznici. Ne idem svakog dana.

Kaljtrina Krasnići: U koju?

Lidija Mirdita Tupeci: Sada idem... nedeljom je misa u Katedrali u 11:00 i u 18:00 popodne. A ovde je misa samo utorkom u 13:00 i mislim petkom u 8:00, nisam sigurna za ovo. Glavna je nedeljom u 11:00.

Kaljtrina Krasnići: Sad, za ljude kojima katolička vera nije poznata, možete li objasniti šta su mise?

Lidija Mirdita Tupeci: Misa počinje u 11:00 časova, ljudi dolaze i sveštenik propoveda. Sveštenik propoveda život, za ono što se dešava, kako se dešava, od čega ljudi treba da se zaštite, šta ljudi treba da rade, šta je dobro, šta je loše. Zatim na kraju mise dobijate blagoslov. Znae šta je blagoslov? Dobijamo blagoslov i misa se završava. Onda ljudi idu kući, neki idu kući, neki izlaze i tako dalje.

Kaljtrina Krasnići: Kako je vama bilo kada se život na Kosovu '90-ih godina promenio?

Lidija Mirdita Tupeci: Veoma loše. I moj muž je u to vreme bio bez posla, oboje. Otišao je u Nemačku kod svoje sestre da pokuša da nađe posao, ali imao je 40 i nešto godina. U tim godinama Nemačka je jedva zapošljavala ljude. Iskreno da vam kažem, znala sam da on ne može da radi u Nemačkoj. Onda smo otišli na Lado u Zagreb. To je bio posao... on je mogao da radi tamo, ali se radilo o preživljavanju.

Moraš da nađeš mesto za život, tamo... nije, kako da kažem, to je drugi život. Onda idu troškovi, ne znaš da li ćeš dobiti platu ili ne. Rekla sam, "Ne, ne." Onda smo otišli u Pulu, kod moje snaje. Tamo smo imali priliku, počela sam da idem u školu jer sam imala hrvatsko državljanstvo. Završila sam tu školu

šest meseci, kao kurs ili tako nešto. S tim si u Hrvatskoj mogao da otvoriš sve što želiš, samo sa zlatom nisi mogao jer si morao u Zagreb na test, mogao si otvoriti bilo šta drugo. Tako da sam dobila štand, štand, funkcionisalo je veoma dobro...

Kaljtrina Krasnići: Šta ste tamo prodavali?

Lidija Mirdita Tupeci: Prodavali smo nakit, neke školjke, stvari koje bi ljudi kupovali, posao je bio dobar. Znam ljude koji su radili na štandovima kupili su stanove u Puli, pa su se nastanili uz pomoć štandova. Ali nismo dugo ostali jer smo imali problem sa stanom. Jer kada su otpušteni bio je problem sa stanom, "Dobiće, neće dobiti." I tako dalje. Zvali su me '92, mislim negde u novembru. Zvali su me da se vratim jer su hteli da uzmu stan, zvali su me ljudi iz Šote...

Kaljtrina Krasnići: Šta su hteli da uzmu?

Lidija Mirdita Tupeci: Stan. Znate da su uzimali stanove...

Kaljtrina Krasnići: Ne, ne znam. Ispričajte nam o toj situaciji jer ljudi ne znaju.

Lidija Mirdita Tupeci: Pa, kad su nas otpuštali, recimo, devedesetih, onda ko nije bio, na primer, ko je otišao sa Kosova, ulazili bi u njihove stanove i uzimali ih. Pa su me pozvali, rekli, "Lida, dođi jer..." ali je srećom te godine doneta presuda za kupovinu stanova. Došla sam ovde, ostavila muža tamo, rekla sam, "Idem sama da vidim." Otišla sam da razgovaram sa direktorom Šote, rekla sam, "Želim da sklopim ugovor." Rekao je, "Da." Pa smo sklopili ugovor, to je bilo u novembru '92.

10. februara '93. morala sam da platim stan. Dakle, kada su morali da procene stan, direktor Šote je rekao, "Ja... Nemamo novca." Pa sam otišao na BVI i došli su da procene stan, koliko košta i sve. Pa smo sklopili ugovor i sve, u martu '93, otišla sam u Hrvatsku. Mislila sam da je sve sređeno, platila sam stan i sve. Srbija je došla sa presudom da oni koji su otpušteni, oni koji su otišli ne mogu da vode stan na sud, na primer, niste mogli da overite ugovor. Zašto? Zato što si napustio posao. Mogli su to samo ljudi koji su otišli u penziju, mi nismo.

Pisala sam Ministarstvu pravde, rekla sam im da nije dao otkaz, dobio je otkaz. Pronašli smo i negde drugde gde je radio, ali oni to nisu uzeli. Dakle... Platila sam stan '92, a u februaru '93 nam je stan tako ostavljen. Imali smo ugovor, platili smo ga, ali nije bilo na naše ime. Posle rata sam otišla na sud i rekli su... Pitala sam kako to funkcioniše, jer sam kupila stan, znate, rekli su, "Samo ako dođe osoba." Dakle, moj muž. Rekla sam im, "Ne može da dođe." "Zašto?" Rekla sam, "Zato što je bolestan." Ne možete naterati nekoga ko nije potpuno svestan da potpiše nešto, zar ne? Ne bih to uradila. Mogla sam to da uradim, ali nisam htela.

Konačno sam 2015. rešila sve sa stanom, jer tada nije postojalo Ministarstvo kulture, sada postoji. Šota je tada bio poseban ansambl. Sada sam preko Ministarstva kulture završila veštačenje, otišla kod notara, pa ugovor, morala sam da čekam pismo da ne bih imala nikakvih prepreka. Ne znam ko je izdao katastar zemljišta, ne znam, onda sam otišla kod stalnog sekretara u Ministarstvo kulture, potpisali smo i bilo je na naše ime. Dakle, 2015.

Kaljtrina Krasnići: 22 godine kasnije.

Lidija Mirdita Tupeci: Postoje ljudi koji i dalje imaju probleme, mislim da se KAP time sad bavi, Kosovska Agencija za Privatizaciju.

Kaljtrina Krasnići: Onda, morali ste da se vratite iz Hrvatske?

Lidija Mirdita Tupeci: Da, vratila sam se i onda opet otišla tamo. Ostala sam do juna '94. Onda smo ostali ovde, nismo nigde išli.

Kaljtrina Krasnići: Jer se on raz...

Lidija Mirdita Tupeci: Ne, on se razboleo... moj muž se razboleo oko '98, '97.

Kaljtrina Krasnići: Šta ste radili tokom tih godina? Da li je vaš muž radio?

Lidija Mirdita Tupeci: Ne, nije mogao da radi, ja sam radila.

Kaljtrina Krasnići: Šta ste radili?

Lidija Mirdita Tupeci: Bila sam, bila sam računovođa. Radila sam. Onda... i oni su imali problem, znam... u redu je što žele obrazovanje, mislim da obrazovanje želi da računa ovih devet godina koliko su radili, zar ne? Oni to moraju učiniti za sve. Znam, na primer, mog muža... vežbali su u Dardaniji u podrumima. Policija bi ih pratila, a on bi trčao na moje radno mesto. Svi su patili, ne samo obrazovanje. '97. mislim, nisam sigurna, ali mislim da je '97. Šota bila u Švajcarskoj.

Kaljtrina Krasnići: Dakle, Albanci...

Lidija Mirdita Tupeci: Radili su. Da da. Nisu dali otkaz, radili su pod tim uslovima. Onda je posle rata bio bolestan. Bio je, mogao je da stoji na svojim nogama, ali nije bio svestan nekih stvari. Morala sam da se brinem o njemu sve vreme, da vidim da li je upalio šporet ili tako nešto, bila sam mu kao čuvar. Ali dobro, bio je veoma tih, nije bio agresivan ili nešto slično. Nije došlo do toga, kako da kažem, nije došlo do stadijuma... doktor mi je rekao, "Može doći i do Alhajmerove bolesti." Ali, to se nije dogodilo.

Kaljtrina Krasnići: Recite nam kako ste otkrili da ima demenciju?

Lidija Mirdita Tupeci: Primitili smo njegovo ponašanje.

Kaljtrina Krasnići: Objasnite malo.

Lidija Mirdita Tupeci: Primitili smo njegovo ponašanje, bio je tih, ali njegovo ponašanje... Na primer, ostanesh ovde, odeš tamo, znaš, on nije znao neke stvari, ili izlazak, više nije prepoznavao Prištinu. Kada sam razgovarala s njim, rekla sam, "Možeš da dođeš u centar?" Tokom rata [1999.] sam bila sama sa njim, bilo je jako teško.

Kaljtrina Krasnići: Kako je bilo?

Lidija Mirdita Tupeci: Gde god sam išla, morala sam da ga povedem sa sobom. Ako sam išla da kupim hleb, morala sam da ga povedem sa sobom. Tokom rata bilo je veoma teško. Jedan momak je došao u 10:00 uveče i hteo da nam zabrani ulazak u stan. Rekla sam, "Ako ste došli da nas ubijete, ja neću otići." Gde biste otišli u 10:00 uveče? Ovde u školi je bio komandant {pokazuje rukom} sto ljudi bi pucalo. Rekla sam, "Neću." Kasnije sam saznala da je to komšija iz D2 [druga zgrada u komšiluku], nisam ga prepoznala i tako dalje.

Kaljtrina Krasnići: Da li je on bio Srbin?

Lidija Mirdita Tupeci: Da, da, tokom rata.

Kaljtrina Krasnići: Recite mi nešto o atmosferi u Ulpijani tokom tog perioda i kako je to bilo za vas?

Lidija Mirdita Tupeci: Užasno. Uvek je postojalo određeno vreme kada smo mogli da izađemo. Kad bismo otišli iza pošte, davali bi hleb, i bio bi red. Kad bi na tebe došao red, hleba nije bilo. Idi kući. Pa, bilo je ovako. Kada nam je na vrata došlo sedam-osam vojnika, došli su da pogledaju unutra i rekli su, "Ima li ljudi iz Glogovca, iz Podujeva, iz..." Onda je došao policajac... komšija, on je bio baš dobar čovek, rekao je, "Lida, ako imaju bedževe, legalni su, ako nemaju..." Ali kako da znaš?

Došli su do mojih vrata i ja sam ih gledala. Rekao je, "Šta gledaš?" Rekla sam, "Gledam vaše značke." Znae, veoma je čudno. Kada ti dođu na vrata, šta možeš da uradiš? Pa ovako, kad je jedan čovek došao, možda je imao pogrešno ime, samo me je pitao za ime. Otvorila sam vrata, jedan je bio civil, drugi policajci, pitali su, "Kako se zoveš?" Rekla sam, "Lidija." Kažu, "Hvala, prijatan dan!" (smeje se).

Možda me je ovo spasilo, ne znam zašto su došli. Stalno su dolazili. Otišli su i uzeli novac mog komšije i zlatni nakit. Meni se to nije desilo, samo su jednom došli tako, ali bilo je teško. Dobila sam sanitet za muža, kupila sam ga ranije, nisam mogla da ga kupim tokom rata. Bilo je jako teško jer je pušio

cigarete. Otišao sam na pijacu, jedna pakla cigareta koštala je 4 marke, ali sam morala da ih kupim. Pušio je, šta sam mogla?

Kaljtrina Krasnići: Kako biste nabavljali dnevne namirnice?

Lidija Mirdita Tupeci: Imala sam hranu u zamrzivaču. Naši prijatelji su pomagali. Pomagali smo jedni drugima kada nam je nešto trebalo. Imala sam, nakon što je počeo rat, četiri-pet dana posle, imala sam deset ili jedanaest ljudi u stanu. Došla je moja prijateljica, došla je sa porodicom, otišli su sa Kosova Polja, ostali su kod mene dve nedelje. Onda je komšija dole, on je... hteo je da ode, ali nije mogao. Hteo je da ide u Tetovo. Mislím da je ostao na granici nedelju dana... dobio je bebu, ćerka mu je imala dve i po godine. Kada se vratio, rekao je, "Možemo li ovde da spavamo?" Pošto su bili uplašeni, živeli su u prizemlju. Ostao je ovde šest nedelja i tako dalje.

Preko dana smo ostali zajedno, ja sam silazio dole i tako dalje, ali oni bi spavali ovde. Bilo je jako teško, jako... Rekla sam, moja greška, sad vidim, moja greška je bila što nisam otišla, mogla sam da prođem granicu jer sam imala dokumenta da mi je muž bolestan. Ali kako bih došla do granice, možda bih otišla negde i strpala ga u bolnicu, a možda... Nije mu bilo leka, znamo. Mozak mu je oštećen na tri dela jer su radili magnetnu rezonancu. Ali, možda bi bilo lakše, drugačiji život, možda su uslovi mogli biti bolji, ali nisam mogla sama da odem.

Kaljtrina Krasnići: Nakon rata? Kada ste saznali da je rat gotov?

Lidija Mirdita Tupeci: Kako sam saznala? Prvo sam videla da će ovde biti kao korzo, kada su čekali ruskog vojnika koji je došao ovde u Grand, bilo je... Onda se upalila ulična rasveta, a mi smo bili kao, tri meseca kada ste kao ... Kada sam video upaljena svetla, rekla sam komšiji, "Kuku, desiće se nešto loše." Znae, rekla sam, "Upalili su svetla..." Pogledam u korzo i pričamo, "Da izađemo... hajde da se nađemo blizu Granda." Bog zna šta se dešava.

Sutra ujutru, kada su vojnici KFOR-a⁵ došli iz Makedonije, posmatrala sam sa balkona. Sada je KFOR došao sa ove strane, putem od bolnice, možda nisu znali put ili ih je bilo previše, znate. Padala je kiša, sećam se ovoga. Psovali su, "Ko te pozvao ovde?" I čula sam jednog Srbina kako kaže, "Što ih psujete? Znae li ko ih je pozvao ovde? [Slobodan] Milošević." Bila sam svedok ovoga.

Posle je bilo drugačije. Počeli su da beže, primetili ste kada komšije više nisu bile u blizini. Otišli su noću ili ne znam, ali su nestali. Ovako. Onda je posle rata bilo teško jer nisam imala posao ili bilo šta drugo. Tada sam radila u prodavnici odeće koju je moj prijatelj imao u Boro Ramizu. Radila sam oko godinu dana, a onda je zatvorila radnju. Onda smo iznajmili organizaciju, bili su stranci. Onda smo živeli sa njima dok nije privatizovano. Sad moram da čekam da odem u penziju, ako se to desi, ali neću, ne znam da li će se to desiti jer su nam spalili evidenciju, nemam radnu knjižicu, ali imam

⁵ Oružane međunarodne mirovne snage pod vođstvom NATO.

presudu kada sam počela da radim, i možda postoji nešto drugo. Spalili su nam svu evidenciju, nemamo ništa. Takav je život.

Kaljtrina Krasnići: Kakav je vaš život sada? Čime se bavite?

Lidija Mirdita Tupeci: Moj život je dobar. Imam prijatelje, sastajem se sa časnim sestrama jednom nedeljno, svake srede, bavimo se volonterskim radom, onda šta god da prodamo, sestre prodaju stvari koje mi pravimo i sa tim novcem one kupuju stvari za siromašne. Osnovno, ulje, šećer, deterdžent i tako dalje.

Kaljtrina Krasnići: Gde i šta radite?

Lidija Mirdita Tupeci: Radimo ručni rad, radimo sve što možemo. Dobro je, imam prijatelje, imam društveni krug... sada, naravno, posao, boravak u blizini porodice, bolest i sve to. Ali ja imam društveni krug, mali društveni krug sa kojim se dobro zabavljam. Izlazimo da pijemo kafu svaki drugi dan, u grad i tako dalje. U našim godinama nije prikladno svakodnevno ići u kafiće. Ponekad odemo, posebno nedeljom, posle mise izađemo na kafu. Idemo u tržne centre, šetamo. Sada imam problema sa hodanjem, ali šta možete da uradite? Možda će sve biti u redu... šta god da je suđeno.

[Intervju se ovde prekinuo]

Lidija Mirdita Tupeci: A njen otac je rekao, "Ti samo kuvaš. Doneću ti šta ti treba iz Peći, samo idi na fakultet." Išla sam oko dva meseca i nisam mogla da se prilagodim, a kada je moj otac došao rekao je, "Lida, šta se desilo?" Rekla sam, "Želim da se vratim u Peć." Rekao je, "Zašto?" Rekla sam, "Ne mogu više." Rekao je, "U redu." Kada sam došla kući, majka mi je rekla, "Zašto si se vratila? Uslovi su bili veoma dobri. Stan je bio u centru Beograda i sve." Moj otac je rekao, "Imamo samo jedno dete, ne možemo je naterati da uradi nešto što ne želi. Ako ne može da ostane tamo, vratiće se." I to je učinjeno. Rekla sam, da je to bio neko drugi ko je znao šta bi postigao, ja nisam. Nikada nisam bila ambiciozna ni za šta, zanimljivo je to.

Ja sam takva osoba, na primer, šta god se desilo, desilo se. Desilo se? Jeste. Gotovo je. Ne paničim, takva sam. Kada je moj muž bio bolestan, rekli su, "Lida, kako si tako jaka?" To je normalno, bolest je bolest, može sutra da me zadesi. To je normalno, morate pomoći. Tako je bilo i kad sam čuvala majku, rekli su mi, "Lida, nećeš ni da izađeš..." Ja sam rekla, "Znaš šta, dok mi je majka živa hoću da ostanem sa njom." Kad ona umre, šta da radim? Gotovo je. To ostaje sa mnom, ono što sam uradila za svoju majku, to je plus, uradila sam nešto dobro u životu. Kad oni umru, šta imaš? Kažeš zbogom, to je to.

Kaljtrina Krasnići: Ispričajte mi... ispričajte mi o vašim iskustvima u gradu dok ste živeli u Prištini.

Lidija Mirdita Tupeci: Ne poznajem dobro grad, znam centar. Često smo išli u Kolegijum. Onda, išli smo u Hotel Grand u Klub umetnika, išli smo u restoran Beograd...

Kaljtrina Krasnići: Gde je bio?

Lidija Mirdita Tupeci: Bio je gde je Maxi [prodavnica] u centru, gde je bila Lesnina, pravili su dobre pice tada. Slavili smo Umetničku Novu godinu tada u Grandu, bilo je, održavalo se malo posle novogodišnje večeri ali nisam... ne mogu da se setim, možda nedelju dana ili dve nakon. Onda...

Kaljtrina Krasnići: Kako se to odvijalo? Kakva je to proslava bila?

Lidija Mirdita Tupeci: Bilo je dobro, znate, svi su bili pevači. Tu je bio Luan Hajra, Ismet Bogujevci, svi su pevali, bila je dobra atmosfera, na primer, moj muž i Leze [Ćena]⁶ su glumili. Nisam videla kako glume jer bi ih okružili, samo sam videla kako bacaju stvari. Rekla sam, ljudi više ne žive kao što smo mi živeli. Bili smo... nikad ništa nismo organizovali, sve je bilo spontano. Izašli bismo u grad, "Hajdemo tamo?" "Idemo." Nismo imali isplaniran život.

Kaljtrina Krasnići: Postojala je druga ulica tamo gde je Katedrala...

Lidija Mirdita Tupeci: Bilo je nekih malih kafića. Bio je i Allo Allo, ljudi koji su radili na radiju su išli tamo ujutru i tokom ručka. Mi smo išli u Lezet. Lezet je bio poznat po njihovom dobrom roštilju tako da smo često tamo išli na večeru. Gde smo još išli? Išli smo u Kolegijum kad su bili koncerti i plesne probe. Imali su i bife tamo, tamo smo se družili kad su imali probe... Mislim da je noć Bekrije,⁷ nisam sigurna, ali mislim da je Velji...

Kaljtrina Krasnići: Koji Velji?

Lidija Mirdita Tupeci: Velji Vranići. Mislim da je on bio u Klubu umetnika.

Kaljtrina Krasnići: Gde se nalazio Klub umetnika?

Lidija Mirdita Tupeci: Klub umetnika je bio u pozorištu, u podrumu.

Kaljtrina Krasnići: Šta se dešavalo tokom noći Bekrije?

Lidija Mirdita Tupeci: Pa Veli je bio veoma zabavan, veoma dobar čovek. Poznavali smo njega i njegovu porodicu. Uradio bi nešto, na primer, izabrao bi ženu koja ima najbolji dekolte i tako dalje,

⁶ Leze Ćena [Leze Qena] (1935-2020) je rođena u Prizrenu, Kosovo. Bila je glumica koja je više od 55 godina igrala u mnogim pozorišnim predstavama u Kosovu i šire.

⁷ Turski, *bekri*; bekrija, što znači pijanica. Noć Bekrije je noć kada se pije bez razloga. Kolokvijalno bekrija je osoba koja voli da pije, uživa u noćnom i dobrom životu. Hedonista i pijanica.

tipično za Velija. Bilo je muzike, bila je veoma, veoma dobra. Uvek smo bili uzbuđeni zbog Nove godine. Nismo išli nigde za novogodišnju noć. Bili smo uzbuđeni zbog umetničke Nove godine jer su tada, na primer, svi bili umetnici, bilo je i drugih ljudi, bila je lepa atmosfera, bila je lepa atmosfera.

Kaljtrina Krasnići: Da li su se Albanci družili samo jedni sa drugima ili...

Lidija Mirdita Tupeci: Ne, ne. Tu smo se družili i sa Srbima, nije bilo razlike. Bar koliko ja znam. Ali ako ovako analizirate, Albanci su bili bliži jedni sa drugima. Ali oni [Srbi] su došli sa nama, bilo je ljudi koji uopšte nisu bili politički nastrojani. Iskreno da vam kažem, tada smo samo želeli da se zabavimo. Dobro, bilo je jako dobro. Ne mislim da... te godine se neće ponoviti, ili ta atmosfera. Svi ti ljudi su sada stariji, ali bilo je jako dobro. Sve se događalo spontano.

Jednom je došla osoba kada smo bili u Grandu za umetničku Novu godinu, došla je jedna osoba i rekla, "Evo odeće vašeg muža," pogledala sam je i rekla, "Šta se dogodilo? Da li se zaista skinuo ili ne?" Videla sam da mi je doneo njegovu košulju, cipele. Leze je radila emisije sa njima. Dževat [Ćena]⁸ je bio dobar čovek, dobar prijatelj. Šta možemo da uradimo? Sada vi morate da živite jer smo mi već živeli. Većina ih je umrla, neki su otišli u Češku, ljudi su otišli u inostranstvo. Čak i oni koji su ovde, svi imaju različite obaveze.

Žene su postale bake, gledaju... čuvaju decu, nisu... nemaju mnogo vremena. Mi smo... gde god da smo išli, mi i naši drugari, deca su sa nama, zanimljivo je. Čak i kada smo išli u ovakve kuće, deca su išla sa nama.

Kaljtrina Krasnići: Da li bi ostajali cele noći? Deca?

Lidija Mirdita Tupeci: Malo su ostajali, pa bi spavali, imali su dvanaest, trinaest godina, ali su uvek bili sa nama. Možda je dobro što su se navikli na život kojim smo živeli. Na primer, ima ih, ima ih koji se tako družu. Ali sada je potpuno drugačije. Sada je život drugačiji, više nije kao što je bio. Mislim da je život prebrz, na primer, radili smo do 15:00 popodne, došao si kući, mogao si da napraviš večeru, očistiš, i sve, pa da izađeš uveče.

Sada rade do 5:00 popodne, kad dođeš kući, šta? Pokupi decu iz vrtića, vrati se kući, nije isto kao tada. Mislim da živimo sporijim tempom, više... ali sada vidim kako dan prolazi. Nemam nikakvih obaveza, ali ako tako gledate, nije isto kao tada. Ili možda zato što smo tada išli tu i tamo, znate, ti napraviš promenu, ali kad ostaneš ovako ne znaš šta da radiš.

Kaljtrina Krasnići: Hvala vam puno!

⁸ Dževat Ćena [Xhevat Qena] (1932-2003) je rođen u Mitrovici, Kosovo. Bio je poznati glumac koji je igrao u puno filmova i pozorišnim predstavama. Bio je oženjen Leze Ćenom.

Lidija Mirdita Tupeci: Nema na čemu!